

Mircea GHIȚULESCU

Oamenii și umbrele lor

Mașinăria Cehov, demontată de Matei Vișniec și remontată de Cristian Ioan pe scena Naționalului bucureștean, este o operă literară de frontieră situată pe punctul unde se termină literatura și începe pasiunea pentru literatură. În intimitate intelectuală este, uneori, mai pasionant să ascuți pe cineva vorbind frumos despre Cehov (sau despre Mozart, ca în *Amadeus* a lui Peter Shäffer, cu care piesa lui Matei Vișniec are înrudiri de percepție acută a culturii), decât să îl citești pe Cehov. Scriitorul Cehov este o complicată „mașinărie” a comediei eșecului numai bună de demontat pentru un analist ca Matei Vișniec. Niciunde nu simți că semeni cu fiecare personaj și nu ai senzația că timpul scenic este echivalent cu timpul real ca în teatrul lui Cehov. O dovadă este însăși drama lui Matei Vișniec: ca să-l prindă atât de exact pe Cehov prin intermediul personajelor sale, trebuie să fi trecut printr-un stadiu de idolatrie, pentru că „sistemul dramatic” cehovian este seducător până la nevoia de identificare. Piesa nu este doar o analiză literară strălucită, ci și o declarație de atașament față de dramaturgia lui Cehov. După piesa scurtă *Ultimul Godot*, în fond, un omagiu lui Samuel Beckett, trebuie să înțelegem că unul dintre maeștrii lui Vișniec a fost Cehov. Autorul descompune „mașinăria artistică” a scriitorului dar și anatomia omului muritor ce convoacă în clipa morții creaturile sale, personajele literare, care îl înconjoară ca o familie. Nici urmă de oameni reali în „familia Cehov”. Numai umbre ale umbrelor care sunt personajele literare. Nu este numai un exercițiu de virtuozitate critică pentru că, în acest caz, *Mașinăria Cehov* rămânea un text bun doar pentru cei ce cunosc temeinic teatrul lui Cehov. Ceea ce avem în plus este varianta de răspuns a lui Vișniec la „clipa morții”, la întrebarea stupidă dar invincibilă: „Ce se întâmplă când mori?”... Pe de altă parte, Vișniec satisface nerăbdarea cititorului tradițional care murea de curiozitate să știe ce se va fi întâmplat cu personajele după ce s-a încheiat romanul/piesa de teatru. Un fel de *Cei trei muschetari* „după douăzeci de ani”. Aflăm că Lopahin vinde parcele din fosta livadă de vișini și deplânge marea lui iubire secretă pentru Ranevskaia, fosta stăpână pe care a ruinat-o din dragoste; Ranevskaia, tot din iubire, a risipit la Paris averea celor două fiice și îl plânge pe Grișa, copilul înecat (nepăsarea ostentativă pe care o pune Olga Delia Mateescu este tot ce poate fi mai dramatic); Firs supraviețuiește la conacul unde l-au uitat stăpânii. Mașa, Olga și Irina, cele *trei surori* au îmbătrânit așteptând să plece la Moscova unde speră să plece „peste un an”. Kostia, aspirantul la literatură din *Pescărușul*, își exhibă rana urât mirositoare cu care a rămas în urma tentativei de sinucidere. Unchiul Vanea a reușit să-l suprimă pe nesuferitul cumnat, ratatul Serebreakov (Șerban Ionescu într-o substanțială compoziție autonomă) și ispășește șapte ani de temniță în Insula Sahalin, etc. Toți îl iubesc pe Cehov dar au politețea feroce a prietenului care te vizitează în agonie. Grija pentru cel de pe patul de moarte este mai crudă decât indiferența. Anfișa, doica din *Trei surori* (care a devenit, la Matei Vișniec, menajera lui Cehov) este bunătața însăși, dar expresia acestei bunătați este de un cinism involuntar: „Toată noaptea ați tușit și ați scuipat sânge. Și nu e bine. Cine tușește toată noaptea și scuipă sânge fără încetare nu are voie să se dea jos din pat. Cât sânge o să mai scuipați? Cât sânge vă mai rămâne de scuipat?”. În acest perimetru al cinismului involuntar se

Înscriu mai toate personajele, inclusiv cei trei medici convocați să constate decesul. Nu alții decât nelipsiții doctori din teatrul medicului care a fost Cehov: himericul Astrov din *Unchiul Vanea* (Mihai Fotino), pesimistul Cebutâkin din *Trei surori* (Damian Crâșmaru) și Lvov din *Pescărușul* (Matei Alexandru). Cinismul involuntar funcționează și de data aceasta: discuția medicală ia o întorsătură literară. Disputa dacă Cehov a fost sau nu un mare scriitor se încheie cu concluzia că „a fost cel mai mic dintre cei mari”. La prima vedere asști la un spectacol de o frumusețe orbitoare, la propriu și la figurat: o stea căzătoare proiectată cu virtuozitate tehnică, vorbind despre sfârșitul scriitorului, traversează fundalul. Un pat fabulos cu așternuturi albe, patul de moarte al lui Cehov coboară lent de la „pod”. Tot atâtea imagini selecte create de Clara Labancz (decorul) și Ștefania Cenean (costumele). În afara acestor efecte exterioare, este de luat în seamă tehnica precisă a lui Cristian Ioan de a sugera *irealitatea fundamentală* a acțiunii prin intermediul filmului. Asistăm, parcă, la derularea ultimilor metri din pelicula uzată care este memoria lui Anton Pavlovici. El nu re trăiește într-o fracțiune de secundă întreaga viață (așa cum spun unii că s-ar întâmpla în clipa morții), ci convoacă la o ultimă întâlnire, într-o livadă de vișini, personajele. Cele trei surori, Firs orbecăind cu un sfeșnic cu trei brațe, Trecătorul halucinant care caută „gara Nicola” (Virgil Ogășanu este aici purtătorul temei preferate a lui Vișniec, frica fără cauză aparentă, exprimată prin „uruitul” obsesiv înțeles ca iminentă a *Apocalipsei*) și toți ceilalți, devin, pentru o clipă analitică, oameni adevărați. Peste ecranul cu amintiri se ridică trapa cu încarnarea umbrelor de pe ecran. Intreg spectacolul va fi o defilare la căpătâiul bolnavului care începe cu servitoarea Anfisa și se încheie, dincolo de moarte, cu Anna Petrovna. În epilog, umbrele devenite oameni în carne și oase pentru acea „clipă analitică” a teatrului în care se expun pentru a fi examinate, se retrag în pelicula din care au coborât. Între aceste excepționale coperte se desfășoară un spectacol fără nimic spectaculos, profesionist, dar pasiv. Oricum, Armand Calotă s-a întâlnit cu un rol mare, dar face tot ce poate să pară un rol mic. Joacă acceptabil asemănarea naturală cu personajul, admirabil agonia lui, dar se atinge cu teamă de această ultimă clipă a energiilor epuizate ale lui Cehov.

